

סובב הולך ושב – תפיסת הזמן המחזורי אז והיום

אברום רותם

הקיום שלנו מְלֻיָּה במקצב קוסמי שמלווה אותנו לאורך כל חייו, כמו גם את כל החי, הצומח ואף הדומם. אלה הן פעימות הטבע המחזוריות, כמו דופק הלב, עונות השנה, צמיחה וקמילה, מחזור יום ולילה, מחזורי מופע השמש והירח, תנועת הכוכבים המחזורית בַּמְסֻלָּתָם, גאות ושפל, [מחזור נקיפת פלנטה ארץ \(precession\)](#) ועוד.

אך לצד הנראה לעין, אנו מתנהלים באופן כמעט לא מודע בתופעות זמן מחזורי שחורגות מגבולות הטבע, שהם הסכמות חברתיות שרירותיות כמו: זמן-שעון ביממה (למשל, 14: 30) ובלוח השנה (כמו "15 ביוני 2020" / "י"ד תשרי"), שבעת ימי השבוע, השבת, החגים, ימי זיכרון ושמחה ועוד. כל אלה הם הסכמה שרירותית ללא כל קשר לתופעות הטבע, אף שמיוחס להם תכונות ואיכויות שונות כיד הדמיון האנושי.

בהמשך להסכמות שרירותיות אלה, נמצא תפיסה אנושית של זמן מחזורי (Periodic time) שמוכר גם בכינוי זמן מעגלי (Circular time), שהיא חֲצִיָּה מרחיקת לכת של גבולות הרציונל והאינטואיציה, בה העולם ותכולתו חוזרים על עצמם שוב ושוב.

עיקר התפיסה של זמן מחזורי היא עולם שנברא, מתקיים ונגוז באופן מחזורי, שבסוף המחזור, צצה התחלה מחדש, מעין – Reset קוסמי, ועולם חדש מגיח שוב וחוזר חלילה על פי שעון קוסמי מחזורי. יש הרואים ביקום כזה, שכל מה שמשתנה בזמן, ימצא עצמו חוזר לאותה נקודה, או באופן מאד דומה למה שהיה שוב ושוב. אך הזרם המרכזי בתפיסות אלה, דוגל בחזרה בזמן מרוככת יותר: לא מדובר בחזרה של אנשים מעשים ואירועים שהיו ונמוגו, אלא *סדרת עיזנים* בעלי איכות רוחנית-חומרית משתנה, שחוזרת על עצמה באופן סדור וקבוע, והעולם מתנהל על פיהם.

נמצא במגוון התרבויות האנושיות, התייחסויות מעמיקות ומפורטות, כמו גם אגביות, לתפיסת זמן מחזורי: "אחרי תקופות זמן מסוימות, הדברים שהתרחשו פעם, יתרחשו שוב, כך ששום דבר אינו חדש לגמרי", [כותב פיתונרס](#) (מאה 6 לפנה"ס), אך לא רק הוא. נמצא זאת גם בתרבות המצרית הקדומה, [בלוח הזמנים של המיה](#)-Maya במרכז אמריקה, בהגות פילוסופית ישנה וחדשה, בהגות תאולוגית כמו בהינדואיזם ואף בזרם אזוטרי ראדיקלי בקבלה היהודית הקדומה, כששני האחרונים מפורטים כאן בהמשך. ניתן לתהות לשם מה הצורך בתפיסות כאלה, שאין להן כל השפעה ישירה על חיים נוכחיים, שכן מחזוריות הזמן בהגות שחלקה מתוארת כאן, כמו גם במדע, משתרעת על פני זמני מחזור ארוכים בהרבה מאורך חיי בן אנוש. מאמר זה מנסה בין השאר לתת תשובה גם לכך.

תפיסת הזמן המחזורי בעידן המודרני

בעידן המודרני נמצא עיסוק בזמן מחזורי בהבט פילוסופי-מיסטי ובהבט מדעי קוסמולוגי. הפילוסופיה וההגות המערבית עוסקת בזמן מחזורי, על הגבול העמום בין מטפיזיקה לפילוסופיה. נציין את הבולטים שבהם, הוגים אירופאים, מיסטיקנים-פילוסופיים שהיו ידוענים בולטים בזמנם, וחלקם העמידו תלמידים וחסידים עד היום.

א. הפילוסוף-רופא-סופר הסקוטי [תומס בראון](#) (מאה 17) שעסק גם באזוטריה מסטית, מפליג לאורך ציר הזמן שאינו לינארי ואינו סיבתי, וכך הוא מתאר כיצד הוא מופיע ונעלם בזמנים שונים: "...ובמובן זה, אני אומר, העולם היה קיים לפני הבריאה, בסופה לפני תחילתה; וכך הייתי מת לפני שהייתי חי, למרות שהקבר שלי באנגליה, המקום בו גוועתי היה בגן עדן, וחווה הפילה אותי לפני שנולדתי, לפני שהרתה את קין....". [ציטוט מספרו [Religio Medici \[and\] Its Sequel Christian Morals](#)].

ב. הפילוסוף [פרידריך ניטשה](#), כתב אודות "תורת החזרה הנצחית" (ewige wiederkunft des gleichen) :
ההיסטוריה חוזרת על עצמה אינסוף פעמים במחזורי זמן גדולים, כשכל מחזור הוא העתק כמעט מדויק של הקודם, כולל המאורעות ההיסטוריים והדמויות הפועלות בה. [הוא טען למשל](#), שיכול להיות שיוולד אחריו אדם מסויים עם אותם יכולות ואופני חשיבה כשלו, וזה נכון לגבי כל אדם.
תורת החזרה הנצחית של ניטשה, לא תפסה בפילוסופיה המערבית המודרנית, אף שזכתה, בגלל חשיבות הגותו של ניטשה והשפעתה, לסנגורים מקרב פילוסופים ידועים שניסו לתת פירושים שונים לרעיון, בסגנון "למה התכוון באמת". אך נראה שתורה זו של ניטשה, שנשמעת ונראית כמו הדהוד תפיסות הינדואיסטיות שהזינו זרמים הגותיים מטפיזיים בימי חייו באירופה (המחצית השנייה של המאה ה-19), הייתה בלון ניסוי אינטלקטואלי לא בשל דיו להשרדות בשדה העיון המודרני.

ג. המיסטיקנית [הלנה בלוזק](#), ידוענית-על בתקופתה ושנים רבות גם אחרי מותה, שהיתה בין מקימיה של "החברה התיאוסופית", כתבה בספרה (1888) "[הדוקטרינה הסודית-סינתזת המדע, דת ופילוסופיה](#)" אודות מחזוריות הזמן, [שהוא חלק מרכזי בתפיסה התיאוסופית](#). בחלק הראשון שבספרה - Cosmogogenesis – נמצא תאור פעילות של אלוהים מתחילת תקופה אחת של יצירה אוניברסלית עד סופה, תהליך מחזורי המתמשך שוב ושוב ללא הגבלה. בפרק זה היא מתארת כיצד נולד היקום הנוכחי, שממנו הוא נובע, איזה כוחות מעצבים אותו, לאן הוא מתקדם, ומה המשמעות של תהליך זה. כל היצירה הקוסמית שלאחר מכן, עוברת דרך שבעה 'מחזורי אבולוציה', לתחילת מעגל גדול חדש, בדומה אגב, לשבע שמיטות (מחזוריים) שהם חלק מרכזי "בתורת השמיטות" במיסטיקה האזוטרתית היהודית, שנפרט כאן בהמשך.

ד. המיסטיקן [גיאורג איבאנוביץ' גורדין](#) שהשפעתו ניכרת עד היום בקרב חסידים ממשיכי דרכו, שאב השראה בין השאר מהמחזוריות ההינדית: "יתבנית חייו של האדם תתאכלס על ידי האדם שיוולד אחריו. בחיים המחזוריים, ההצגה חייבת להמשך. השחקנים נעלמים, אך התסריט קיים והמחזה יתאכלס בשחקנים טריים, המשחקים את אותם התפקידים" [מתוך הספר "החיפוש אחר המופלא", שכתב תלמידו ממשיך דרכו, [הפילוסוף פטר דמיינוביץ' אוספנסקי](#)]

ה. עדנה חדשה לתפיסת מחזוריות הזמן נמצא בשחר הפיזיקה המודרנית בשלהי המאה ה-19, והיא נמשכת בתאוריות קוסמולוגיות-פיזיקאליות מורכבות עדכניות להיום :

- **משפט החזרה הנצחית** : עוד בשלהי המאה ה-19, צץ ועלה רעיון "החזרה הנצחית" בפיזיקה הסטטיסטית, העוסקת בהתנהגות צבר עצום של חלקיקים. מתמטיקאים מן השורה הראשונה אז, הראו במשפטים מתמטיים מוכחים ("[משפט החזרה של פואנקרה](#)") ומאוחר יותר "[פרדוכס החזרה של המתמטיקאי זרמלו](#)") שצבר חלקיקים עצום, כמו סך החלקיקים הקיימים ביקום, ישוב בהכרח לכל סידור במחזוריות אין סופית, אם נחכה מספיק זמן, שגדול בהרבה (10^{100} שניות) מכל משך קיום היקום הידוע לנו (10^{18} שניות). למרות אי הסבירות המעשית לארוע כזה, ההוכחות המתמטיות-תאורטיות שאין להן מענה שסותר אותן, קידמו מאד את התובנות והידע המדעי, ופתחו שער רחב לסוגיות חדשות, שחלקן בלתי פתורות גם היום.

- **יקום מחזורי** : השערה מתמטית-פיזיקאלית זו הועלתה כבר במחצית הראשונה של המאה ה-20, שאף איינשטיין מוזכר בהקשרה, ומתעדכנת מאז ועד היום על ידי מדענים שמחפשים פתרונות ראדיקליים לסוגיות יסוד אודות מהות היקום ותכולתו. קיימות מספר גרסאות לתאוריה של "יקום מחזורי" (cyclic model) / "יקום פועם" (oscillating model) שמתחיל במפץ גדול, מתפשט, מתכווץ וחוזר חלילה, באומדני זמן של כל מחזור [כאלף מיליארד \(\$10^{12}\$ \) שנים](#) . אומדן עצום כזה למשך מחזוריות היקום, נמצא בכתבים הינדיים עתיקים, שמפורט בהמשך כאן.

- **לולאות זמן** : בעקרון מדובר ביקום בו כל מה שנע בזמן, ימצא עצמו חוזר לאותה נקודה בהיסטוריה של היקום שוב ושוב. שון קרול, פיזיקאי תיאורטי בן זמננו, שמתמחה בסוגיות היסוד של תאוריות מבנה היקום,

מרכז בספרו "מעולם ועד עתה- החיפוש אחר התאוריה המקיפה של הזמן" את הידע המדעי העדכני (2016) בכל הקשור לאופן השפעת הזמן. הוא מציין שחוקי תורת היחסות הכללית לא אוסרים קיום של "לולאות זמן סגורות", ומראה כיצד מתמטיקאים-פיזיקאים בולטים במחצית הראשונה של המאה ה-20, הראו סיטואציות שונות, שנובעות מתורת היחסות הכללית, בהן "לולאות זמן" עשויה להתרחש. למרות המבוכה הקוגניטיבית שחש כל אחד שנתקל במושג זה, כולל הפיזיקאים שפתחו זאת, לולאות זמן סגורות מהוות כיום מרכיב בנסיונות הגיבוש של תאוריות קוסמולוגיות עדכניות, כמו תורת המיתרים על רבדיה, שעדיין רחוקות מאד משלמות רצויה והסכמה גורפת.

סובב הולך ובא בהינדואיזם

הזמן ההינדי

התפיסה ההינדית הקלאסית למחזוריות הזמן המתוארת כאן, היא כפי שמופיעה בכתבים הינדיים עתיקים מוכרים מקדמת דנה. משך העידנים השונים בשנים ארציות שבזמן ההינדי המחזורי, עודכנו על ידי אחד מגדולי המתמטיקאים בכל הזמנים, [אריאבהאטה – Aryabhata](#) (מאה 6), שעסק גם באסטרונומיה. גירסה זו של משך מחזורי הזמן, היא המקובלת ביותר כיום, גם אם נמצא חלופות שונות מעט בקרב מיעוט הגותי תאולוגי הינדי. משמעות המושג זמן - קאלה KALA בסנסקריט (השפה בה נכתבו מרבית הכתבים העתיקים ההינדיים), הוא זמן, כמו גם מוות. סופיות מוחלטת היא ביטוי נרדף לזמן, שהוא המאפיין הבסיסי של העולם החומרי על תכולתו, כולל אותנו כמובן.

הזמן ההינדי מורכב מפעימה קוסמית של בריאה, שהייה וסוף, שבתוכה חוזרים על עצמם עידנים ותתי עידנים שונים בתוך המחזור הראשי, כפי שאנו חווים זמן מחזורי, בשנה, חודשים, שבועות, ימים שעות וכיו, שעיקרם מפורט להלן.

משך פעימה קוסמית בין בריאה להכחדה מוחלטת של היקום, נמדד ביחידות - קאלפה – Kalpa, שהיא ייממה שלמה של ברהמה", כש- 360 יממות הן שנה אחת. היקום כולו קיים במשך מהאקאלפה (mahakalpa), מוכר גם כ-Para) - 100 שנים של ברהמה.

חלוקת הזמן בתוך פעימת קיום אחת של היקום היא מאד מגוונת ומורכבת, מזמן פעימה שלם של היקום, עד ליחידת הזמן הקטנה ביותר - זמן עפעוף אחד בעין (קרופטי – שבהתמרה ליחידות זמן מערביות, הוא כ-35 מיקרו-שניה ארצית).

להלן פרוט משך [מחזורי זמן העיקריים בזמן ההינדי](#). ניתן למצא אותם במספר גרסאות עם שונות מסוימות. אנו מביאים כאן גרסה מקובלת ומוסכמת על רוב העוסקים בנושא מהצד התאולוגי ההינדי.

משך (שנים ארציות)	תאור
311 אלף מיליארד	מהאקאלפה- מחזור יקום מבריאה עד כליון
3.11 אלף מיליארד	שנת ברהמה אחת (1/100 מחזור יקום)
8.64 מיליארד	קאלפה: יממה אחת (1/360 שנה של ברהמה)
4.32 מליון	מאהיוגה (1/1000 מיום ברהמה)
	4 עידנים בכל מאהיוגה כמפורט:
1.728 מליון	(1) עידן קריטה (או קאטינה) ("עידן הזהב")
1.296 מליון	(2) עידן תרטה ("עידן הכסף")
864 אלף	(3) עידן דנאפרה (עידן הברונזה)
432 אלף	(4) עידן קאלי ("עידן הברזל")
307 מליון	מאנונטארה - משך תקופת מאנו- Manu ¹ השולט בעולם

בפרספקטיבה של היום, לצד כיליון זמני כל רדת לילה של בראהמה, צפוי היקום הנוכחי להיכחד לגמרי עוד זמן רב, עבורנו- נצח. על פי [פרשנות מקובלת](#), עד כה (2017) עבר היקום הנוכחי רק את מחצית מחזור חייו : אנו בשנה ה- 51 של ברהמה (מתוך 100), ביומה הראשון (מתוך 360 בשנה), באמצע היום לערך - 454 מְאָהִינְגָה (מתוך ה- 1000 כדי להשלים את יום ברהמה הראשון).

התחדשות העולם מידי 'יממה'

לב רציונל התפיסה של המחזוריות ההינדית הוא שינויים דינמיים ללא הפסק. העולם המוכר עובר תהפוכות לא רק בהכחדתו הטוטאלית בסוף פעימה קוסמית, אלא בכל יממה של ברהמה. בחצייה השני, הצד האפל של יממת ברהמה, יורד החושך במובן מטפורי על העולם - "ליל ברהמה". אז האל ברהמה ישן, ויחד עמו כל העולם נכנס לתרדמת. מרבית החי ביקום כולו, נכחד ונבלע, בתחילה בבצורת וחום, ואחר כך במי אוקיינוס קדמון פלאי שעולה "מתחתית העולם", מעין מבול קוסמי עד יקיצת ברהמה ליום חדש, לאחר תקופת השינה העולם מתחדש ומתמלא מחדש בחי וצומח על ידי מאנו- Manu – האב הקדמון של כל החי. גם המאנו מתחלף כל פרק זמן, כדי לחדש, לעדכן ולרענן את אופן התנהלות העולמות בכלל והמין האנושי בפרט, גם על ידי החלפת האחראי.

"אלה היודעים נכונה מהות יום ולילה, יודעים כי יומו של ברהמה נמשך אלף עידנים [מְאָהִינְגָה], כמו גם לילו. בבוא היום, מופיעות כול הישויות הנגלות מהמצב המכונה בלתי-נגלה; ובבוא הלילה, הן שבות ונטמעות שם בתוך הבלתי-נגלה. [הקשב] בן פארתה: שוב ושוב חוזרים אותם יצורים לחיים, ונטמעים בלילה חסרי אונים, וכך [שוב] מופיעים ביום." [בהגודגיתה פרק 8, 17-19]

נמצא הקבלה מעניינת במיסטיקה האזוטרתית היהודית. בספר "גליא-רזא" הקבלי (נכתב בשנת שי"א -1553), בו מתואר מעין סוף עולם למחצה במבול עולמי, באופן שמזכיר את ההצפה הקוסמית ההינדית. ממבול זה רק הצדיקים ניצלים. נשים לב שבתאריך הנקוב בטקסט שלהלן (שנת תש"ס, 2000), לא ארע המבול המתואר וארץ ישראל נותרה יבשה.

"ויהי המבול שר"מ [240] שנה קודם סוף אלף הששי [הכוונה שהמבול היהודי תוכנן לקרות בתש"ס, שנת 2000] יעלו מים תחתונים יכסו כל העולם וישאר רק א"י [ארץ ישראל] כְּאִי, שטה על פני המים, וישארו רק צדיקים גמורים וכו'..." [גליא רזא עמ' י"ד/א]

לאחר 100 שנות ברהמה, כ-311 אלף מיליארד שנים, מגיעה ההכחדה הסופית והטוטאלית. כל היקומים (ההינדואיזם יודע לספר על אינסוף יקומים), על העולמות שבכל אחד מהם, נכחדים באש, מתמוססים וחוזרים אל ה-אֵין האינסופית שהיא הכל, והבריאה מתחילה מחדש.

אש אימתנית תצא מפיו של נחש השאול, תעלה מהעולמות התחתונים, לעולמות האמצעיים, ואל פני הארץ, ותצית את האטמוספירה. האש העצומה בוערת ברעש גדול. אפופים מכל הכיוונים במעגל האש, כל החי והדומם מושמד. [מתוך תאור קץ כל העולמות Vishnu Purana 1.8. 18]

אחד הסמלים הייצוגיים המצויים של ההינדואיזם, שנמצא בכל חנות של חפצי דת ומסורת הינדים, הוא פסל או תמונה של האל שיווה, שעל פי מספר מסורות הוא אל החורבן, בדמות אנושית בעלת ארבע ידיים מוקפת בהילת אש מכלה כל, שמחולל את ריקוד ה- Tandava, שאחד מאופניו הוא מחול הרס היקום באש, עם תום מחזור היקום.

”מחזור קטן”- מהאיוגה - 4 עידנים מנשגבות רוחנית להתנוונות החברה האנושית

לארבעת היוגות (באלף מחזורים ביממה של ברהמה) החוזרות זו אחר זו, תפקיד חשוב בהתנהלות העולם ההינדי ותיקונו. העולם מידרדר באופן הדרגתי לאורך ארבעת העידנים מגן-עדן מוסרי, רוחני וחומרי לשפל אנושי, הרס מוסרי ופיזי, וחוזר חלילה. כך מתנסות הנשמות בלבוש חומרי במגוון גדול של אקלימים חברתיים, שמעמידים את הבחירה החופשית שלו במבחן מתמיד, במה לדבוק, ממה להתרחק ומה לא לעשות.

ההתערבות האלוהית לתיקון העולם היא לא השמדה טוטאלית של כלל החברה האנושית ושל הארץ המתמלאת חמס פרט למספר צדיקים נבחרים, אלא חיסול ממוקד של ההנהגה האחראית על השחיתות ואי המוסריות השלטונית שמזהמת את העולם כולו. לאחר השמדת רוב מעמד השליטים (הקֶשְׁטְרִיָה, השני מתוך ארבעת הכתות בחברה ההינדית) במלחמת אחים בקוריקֶשְׁטְרָה (מתוארת בפרוט באפוס ההינדי מהאברטה), מסמלת הסתלקותו של האל קרישנה ופמליתו השמימית מפני האדמה, את המעבר מהעידן השלישי, דְּנֶאֶפְרָה-יוגָה, אל העידן הנוכחי, קְאֶלִי-יוגָה, עידן הברזל. בעידן הנוכחי כלל המין האנושי הופך מושחת ומידרדר להרס עצמי שרק ילך ויגבר. רק בעוד 427,000 שנה, יקיץ הקץ על העולם שהושחת, על אנשיו מלאי החמס, והוא יתחיל מחזור מחודש, בעידן וחברה מוסריים לעילא, עידן הזהב – קְרִיטָה-יוגָה. ארועים אלה חוזרים על עצמם בעקרון בכל מחזור מהאיוגה.

ההדרדרות הפיזית והרוחנית של האנושות מתרחשת בהדרגה מעידן לעידן, עד התפרקות החברה האנושית וחורבן חלקי של הסביבה. בכל עידן האקלים ותנאי המחיה משתנים כמו גם אורך חיי האדם: החל מעידן הזהב (100,000 שנה) עד העידן הנוכחי, עידן הקאלי - 100 שנה וככל שיחלוף הזמן בה, אף פחות מכך.

כך הנומן (אחד מהיצורים השמימיים המוכר היטב בפולחן ובאתוסים ההינדים) מתאר את שלושת העידנים הראשונים:

”עידן קריטה [זהב] מכונה כך, כי קיימת רק דת אחת, וכל האנשים קדושים. לכן הם לא נדרשו לקיים פולחנים דתיים (...). אנשים לא קונים או מוכרים; אין עני ואין עשיר. לאדם אין צורך לעבוד, כי את כל צרכיו הוא משיג כרצונו. בעידן הקריטה אין מחלות, אין סימני זקנה עם השנים; אין שנאה או יהירות או רוע כלשהם; אין צער, אין חשש. כל האנושות זוכה לחסד וברכות אלוהיים. נשמת העולם הייתה לבנה [צבע האל היורד אל הארץ בכל יוגה]... זהות העצמי עם נשמת העולם הייתה הדת של העידן המושלם.

בעידן הטֶרְטָה [כסף] האנשים התחילו להקריב קורבנות, ונשמת העולם הפכה לאדומה. ערכים פחתו. האנושות מחפשת אחר אמת ומבצעת טכסים דתיים. אנשים ממלאים צרכיהם בתנ-קח.

בעידן דְּוֶאֶפְרָה [ברונזה] נשמת העולם מופיעה בצהוב. הדבקות בדת פוחתת. ספר ההוראות המקודשות (הוודה - Veda) מחולק [בעידן זה] לארבע חלקים, ולמרות שישנם עוד אנשים בעלי ידע של כל הארבע חלקים, חלקם מכירים שלושה או

רק של אחד. האמת מידרדרת, ומגיעים התאוה והחמדנות שלצידה המחלות והאסונות. כתוצאה מכך האנשים נענשים. זהו עידן שמתנוון והולך ככל ששכיחות החטאים גדלה."

[מתוך (Mahabharata, Book 3, sec. 148)]

בעידן הקאלי (קאלי-יוגה), בו אנו רק בראשיתו – הרע מכל עוד לפנינו. בעידן זה הערכים המוסריים והיכולות המנטליים יגיעו לשפל הנמוך ביותר. אורך החיים המרבי מצטמצם ל- 100 שנה ואף פחות ככל שההידרדרות החברתית והסביבתית נמשכת. עם ההדרדרות המוסרית, חל גם שינוי של האקלים, ואסונות טבע גדולים יופיעו בתכיפות ועוצמה גוברת, ויטילו הרס רב.

תאור תקופת הקאלי: [מתוך Srimad Bhagavatam חלק 12, פרק 2]

"ערכי הדת, היושרה, נקיין כפיים, סובלנות, חמלה, אורך החיים, כח פיזי וזיכרון – כל אלה יפחתו יום אחר יום. בעידן הקאלי, רק עושר ונכסים יחשבו לערך איכותי. החוק והצדק יופעלו רק על בסיס ההשפעה וכח. (...) גבריות ונשיות יחשבו רק על בסיס המיניות שיביעו כלפי חוץ, ואדם יחשב לאיש דת רק על פי הלבוש. במעמד הרוחני של אדם יחשב בעיקר על פי סמלים חיצוניים, וכך יקבעו את מעמדם (...) רק אדם בעל להטטנות לשונית יחשב כמשכיל. קדוש יחשב כנחות רק כי הוא יהיה חסר אמצעים..." [פסוק 1-5]
האזרחים יסבלו מאד מקור, סופה, חמסין, גשם ושלג. הם יתייסרו במריבות, סכסוכים, רעב, צמא, מחלות וחרדות קשות. [פסוק 10]
הערים ישלטו על ידי שודדים. כתבי הקודש יזוהמו בפירושים ספקולטיביים של אי-אמונה. (...) האנשים יקנאו וישנאו בעבור קומץ מטבעות. יוותרו על יחסי חברות, יהרגו את קרוביהם, ואף יוותרו בקלות על חייהם" [פסוק 41]

על פי המסורת ההינדית המקובלת, **אנו מצויים כיום** (2017), קצת למעלה מ- 5,000 שנה בתחילת עידן הקאלי, שהחל ב- 3102 לפני הספירה, ויסייג בעוד כ- 427,000 שנים מהיום. בכך יסייג גם מחזור שלם של מהאיוגה, ויתחיל מחזור חדש, שיפתח בעידן הזהב, "קריטה-יוגה", המזכיר לנו את הטוב הרוחני שחוו אדם וחיה בגן העדן המקראי.

הזמן כגורם יחסי

בנוסף למחזוריות הזמן, הזמן ההינדי איננו מוחלט, אלא דינמי. ככל שהרוחניות גדולה יותר בסביבה החומרית, הזמן נע לאט יותר. נדגים זאת במבנה היקום ההינדי:
היקום ההינדי הפיזי, וקיימים אינסוף כאלה בו זמנית [שימש אגב השראה לתאוריות הפיזיקליות העדכניות להיום "העולמות המרובים" - multiverse], מחולק לרבדים, בהם כוכבים ופלנטות: נמוך, תיכון (שאנו ביקום הנוכחי מצויים בו), גבוה, והאינסופי האלוהי. ככל שהעולם, לוקה- loka (הכוונה לכוכב/ פלנטה) "עליון" יותר, "קרוב" יותר לרובד הרוחני-אלוהי, החומריות בו פחותה יותר, ומכאן אורך החיים של כל החי בו, גדולים בהרבה בהשוואה לזמן של הרובד הנמוך ממנו. מכאן גם אורך חיי התגלמויות האל ("בני אלים") שעבורנו הם נראים כאלים בעלי כוחות והשפעה עצומים, הם סופיים. למשל, חיי האל ברהמה, מתחזק ובורא עולם החומר, הם סופיים (מאה שנות ברהמה, שהם מספר אלפי מיליארד שנים כנזכר למעלה כאן).

רק "מעלי" העולמות, האל העליון, ה-אגן האינסופי, שממנו נוצרים העולמות, הזמן לא קיים כלל. גם הפיזיקה המודרנית מכירה בזמן יחסי, החל מתורת היחסות הפרטית והכללית. ככל שהמהירות היחסית גבוהה יותר, הזמן נע לאט יותר. כמו כן, במקום בו כח המשיכה גדול יותר, הזמן מתארך יחסית לזמן שלנו, ובשולי חור שחור- אף "עוצר". אך אין משמעות בכל ניסיון לראות בכך בסיס להשוואה ולאישוש התפיסות המיסטיות העתיקות, אלא רק להתפעל מעולם הדימויים העשיר של הגות אנושית מלפני דורות רבים.

זמן מחזורי בקבלה הקדומה- "תורת השמיטות"

המיסטיקה העתיקה, המיוחסת עוד לתקופות חז"ל, מרמזת כבדרך אגב על בריאה וחורבן של עולמות בזה אחר זה ללא כל פרוט. למשל, פסוק פואטי במקרא שמהדהד גם אצל מיסטיקנים מאוחרים יותר, החל מחז"ל: "כִּי הִנְנִי בּוֹרֵא שָׁמַיִם חֲדָשִׁים וְאָרֶץ חֲדָשָׁה וְלֹא תִזְכְּרֶנָּה הָרָאשׁוֹנֹת וְלֹא תִעֲלֶינָה עַל לִבִּי" (ישעיהו ס"ה, 17).

על רובד אזוטרי זה, נמצא אזכור בספר הזהר אודות תפיסה בה העולם חוזר על עצמו 7 פעמים, כל פעם 7000 אלפים שנה.:

י"ר יהודה פתח: (...) בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את העולם ברא שבעה רקיעים (...) שבע פעמים שבעת אלפים שנים שהוה העולם" [זהר, ח"ג עמ' ט/א].

רובד נוסף על תפיסה זו, בכל הקשור למורכבות "זמן יהודי", נמצא ב"עקרון היחסיות"² - גילוי שונה של התורה בתקופות שונות. שתי תפיסות אלה, 7 עידנים עוקבים שבאים בסדר קבוע בזה אחר זה, והתנהלות רוחנית-חומרית של העולם באופן שונה בכל עידן, הורחב בזרם קבלי קדום אזוטרי (מאה 14) ל"תורת השמיטות".

עיקרי תורת השמיטות

על פי תורת השמיטות, העולם מתקיים בפעימה של 50,000 שנה ארציות. פעימה זו מורכבת מ-7 שמיטות (עידנים) עוקבות, בנות 7,000 שנה כל אחת, כנגד האיכות הרוחנית של כל אחת משבעת הספירות התחתונות בעץ הספירות הקבלי - "ספירות הבניין": הספירות חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד ומלכות. אנו קיימים כיום בעידן השני, **עידן גבורה (דין)** כמפורט להלן.

הצורך בהתגלות העולם בסדרת עידנים, ולא זמן קבוע ומתמשך לנצח, על פי תורת השמיטות הוא הפרטה, מיתון גילוי כוחו של האל האינסופי, שהוא עוצמתי ורחב מכדי לבא לידי ביטוי בעידן - שמיטה אחת. בכל שמיטה העולם מתגלם בנקודת מבט, בחינה אחת של האמת, הכוונה האלוהית. כך לאחר 7 שמיטות בא הפוטנציאל האלוהי לידי בטוי בעולם. לשם כך העולם מתקיים ב-7 מחזורי שמיטה, 7,000 שנה כל אחת, ס"ה 49,000 שנים. 1,000 השנים שלאחר מכן המשלימים ל-50,000, הוא עידן "היובל הגדול", הגאולה המוחלטת, סגירת המעגל. עם סיום עידן היובל, בדומה לסוף מחזור היקום ההינדי, נאסף העולם על כל תכולתו חזרה אל רחמה של "האם הגדולה" - ספירת הבינה, שממנה יצאו שבע ספירות הבניין.

לתורת השמיטות מקורות ספורים ועמומים. המקור המרכזי לתורת השמיטות הוא "ספר התמונה", ספר אזוטרי וקשה להבנה, שכתבו האנונימי הכיר את ספר הזוהר, או חלקים ממנו, ואולי עוד מקורות שאבדו. הספר מתאר את האותיות העבריות - אבני הבניין של העולם, השואבות את כוחן מהאל, ובאמצעותן העולם מתממש. יש בו פרוט של הא"ב בעברי, בשלש גירסאות עוקבות (תמונה א', תמונה ב', תמונה ג') כאמצעי לתאור תמונת האלוהות באמצעות האותיות, ככלי האלוהי באמצעותו גם העולם בא לידי ביטוי. הבסיס הרעיוני נסב סביב המספר 7 (שבעת ימי השבוע, שבע השנים בין שמיטה מקראית לשמיטה, שבע ספירות בסיס הקבליות) כמרכז סדרי העולם, שעל פיו מתנהל גם הזמן ב-"ז' שמיטות" (שבעה מחזורים).

לפני תאור מפורט יותר נעיר, שתורה זו מוצגת באופן מאד לא שלם, כך שלא ניתן מענה למספר סוגיות מרכזיות כמו, האם הכוונה לחזרה אינסופית - עולם משתנה ב-7 שמיטות ובסופם יובל גדול כל 50,000 שנה וחוזר חלילה כמו גם האם כל שמיטה העולם נברא מחדש, וכיוצא באלה דברים.

שינוי איכות העולם בכל שמיטה

על פי תורת השמיטות העולם הוא התגלמות, גילוי הכח האלוהי בהבטיו השונים באמצעות התורה והאותיות שבהן היא כתובה, מצוותיה וההלכה שבעל פה. כך אנו מקבלים מערכת זמן מחזורי מורכבת מאד ומרתקת הגותית, חברתית ודתית. על פי התפיסה, התורה היא הקוד, החוקה על פיה מתנהל העולם. כל עידן הוא הוצאה לפועל, ביטוי של ספירה אחת מתוך שבע ספירות הבניין הקבליות, וכך גם מופיעה התורה שבכתב ואחותה שבעל פה, באופן ייחודי בכל שמיטה. כל ספירה קבלית היא ביטוי אחר של התורה, שכן עדיין לא התפרטה על שלל האותיות והסמלים הקשורים בם ("התמונות"), אלא בהבט ייחודי, על פי מהותה הרוחני של הספירה המגלמת אותה באותו הזמן. כך גם חוקי הטבע והמצוי בעידן קונקרטי, כולל החי ובני האדם שבו, משתנים בהתאם לאיכות הרוחנית של הספירה המתגלמת בשמיטה המתאימה.

במקורות ובאזכורים הקבליים הספורים שבידינו בעניין, אין פרוט של ממש לכלל האיכויות הרוחניות של 7 השמיטות, אלא רק של הראשונה בין ספירות הבניין (חסד), לזו שחלפה, ולשניה (גבורה שהיא הדין) בה אנו מצויים כעת (שנת תשע"ח, 5778 מתוך ה- 7000), ותאור קצר של העידן הבא בתור, באיכות ספירת תפארת.

א. השמיטה שחלפה

השמיטה הקודמת שחלפה, העידן הראשון, הייתה מאופיינת על ידי ספירת החסד. כל מבנה העולם היה אז פשוט יותר, גלגלי העולם³ פשוטים, גם המלאכים היו פשוטים, הנבראים חיו חיים ארוכים והרמוניים מהקיים כיום, ובני האדם והחיות היו כל העת בדבקות רוחנית, טהורות ודומות למלאכים בצורתן. לא היה צריך להורות לאדם לעסוק במצוות התורה, ואין משמעות למצוות "אל תעשה". המאמין בעידן החסד, היה שלם, רוחני ועשה רק טוב. לא היה רוע, לא היה חטא. (ראו ציטוט מספר התמונה בהמשך כאן).

ב. השמיטה הנוכחית

על פי ספר התמונה, השמיטה הנוכחית שבה אנו חיים כיום (שנת 5778 כיום, תשע"ח), היא ספירת הגבורה שהיא הדין, השניה מבין סדר 7 השמיטות התחתונות. הדין הוא הצמצום, ההגבלה, הפיתוי והחטא. לכן כוללת התורה בעידן הדין הנוכחי מצוות ואיסורים, להמנע מהרע ולדבוק בטוב. כח הדין מתבטא בהגבלים ואיסורים ובמצוות אל-תעשה, כי החטא הוא בן בית ("לפתח חטאת רובץ"), גזירות והיסטוריה עקובה מדם ותלאות, שכוללים גם את הגלות בה נפוץ העם היהודי בעולם, וגזירות השמד שניחתות עליו מידי פעם.

ג. השמיטה הבאה עלינו לטובה

עוד כ- 1220 שנה מהיום (תשע"ח), תסתיים השמיטה הנוכחית, שמיטת הגבורה, הדין הקשה, ותבוא על העולם השמיטה הבאה עלינו לטובה - הספירה תפארת (שהיא ה- 3 בסדר השמיטות התחתונות). או אז תהיה חזרה לצורות הטהורות שמזכירות את שמיטת החסד שחלפה כבר ("כבראשונה" – ראה ציטוט מספר התמונה בהמשך כאן). בעידן לעתיד לבא, עידן התפארת, אלה שיחיו בו, יזכו רק לטהרה ולקדושה. הקרבת הקורבנות לא תהיה גשמית, אלא העלאת קורבנות שטבעם רוחני בלבד. לא תהיה גלות, ולא גלגול נשמות (תיקון הנשמה החוטאת על ידי חזרתה לעולם החומרי), והרע יהיה לצד הטוב, ולא נגדו.

להלן ציטוט קטעים קצרים מהמקור שמדגימים את הכתוב לעיל, מתוך ספר התמונה, עם פרוש עזר בסוגריים מרובעות:

"... ועוד אמר לבנות פלטין אחר ומלכותה כבראשונה [עולם אחר טוב יותר, כמו שהיה בשמיטה הראשונה, שמיטת החסד. הכוונה כאן לשמיטה הבאה בתור, שמיטת תפארת] לעשות ולקדש וליתן ולצוות מה שבשמיטה השניה [העידן הנוכחי, שמיטת הגבורה והדין] הקשה והחזקה מאוד ודרכיה חזקים וקשים ורעים ועזים והיה בונה ומחריב... [תמונה שלישית, הקדמה]

"ה [האות המסמלת את הספירה החמישית בסדר העשר, ספירת הגבורה/דין] אות זה מורה בעולם השפל [הספירה בה אנו מצויים כיום], והנה נשמות בעולם [הנוכחי] מלוכלכות וגם השוכן אתם בתוך טומאתם כי נמכרנו אני ועמי למידה הקשה בהיקפה, (...) ואלו דרכי שמטה והויותיה בהקפתה וגלגולה ונתיבותיה הקשה בה' בראם ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים כל דבר קשה אשר מצדה מעוט הלבנה וגליות הנשמה במעוטה, ואותיות מורכבות לא פשוטין כבראשונה [הכוונה לזמן שהעולם היה בעידן ספירת החסד, הרוחנית יותר מהנוכחית] שהיה פשוטה, וגלגלים פשוטות במהלכם זכים וזהירים וכחות ומלאכים פשוטין ולא מורכבים ימינים ומעט שמאלים לצורך העולם, וחיים ארוכים לא יצה"ר [יצר הרע] ולא אכילה, אבל נהנים באותו מדרגת מלאכים סדר עבודתם והנאתן ובריאותן וחיותן וצורות פשוטה יפה ובריאה ודמות חיה ובקר כדמותן כי מפני אדם היו... [האות ה, תמונה שלישית]

בין הזמן המחזורי ההינדי לזמן הקבלי היהודי

זמן מחזורי הוא עוגן קוגניטיבי רגשי אנושי עמוק, שהולם באופן גדול בהרבה מהנראה לעין, עולם בו האיום ההישרדותי, כאוטיות שרירותית מבשרים כיליון ללא תקווה וללא התחדשות. זמן מחזורי איננו רק תקתוק שעון

קוסמי מכני, אלא תקוות וידיעות שפעם היה ופעם יהיה עולם טוב בהרבה מהקיים, גם אם לא בחיים מרים וקשים הנוכחיים.

בשתי התפיסות, ההינדית והיהודית, הזמן המחזורי מספק תשובות מטפיסיות להווה העגום, המייסר וְהַאֲלִים שבעידן הנוכחי (קְאֵלִי יוֹנָה החמורה והמייאשת ההינדית, ושמיטת הדין הקשה היהודית), כמו גם תקווה והסבר לסבל האישי והלאומי לצד פגעי כוחות הטבע האלימים וההרסניים.

על פי ההינדים - אנו מצויים כיום בעידן הברזל, עידן הַקְאֵלִי, הקשה והמנוון ביותר רוחנית וחומרית לעוד למעלה מ-400,000 שנה. על פי תורת השמיטות, אנו מצויים לקראת סוף שמיטת הגבורה, הדין הקשה, המחמיר והמגביל, לעוד כ-1220 שנה, תחת חרדת חטא ועונש, וכופה מצוות אל-תעשה, כי מצבו המוסרי של האדם, ושל ישראל בפרט שהם בגלות (זמן כתיבת תורת השמיטות), בשפל. עם תום עידן קשה ומייסר זה, מובטח למאמינים, ההינדים מזה והיהודים מזה, זמנים ועולם טובים בהרבה מהקיים כיום ומאירי פנים.

כך נמצא שלכל אדם לגיטימציה לקוות לחיים אחרים, בזמנים אחרים ומקום אחר, טובים בהרבה מהקיים, או לפחות ידיעה שאי פעם התקוות תתגשמה, והצאצאים יהנו יותר בעולם מתוקן מוסרית וחומרית.

בשתי התפיסות, המתווה של מחזור קוסמי הוא קבוע. השולט האמתי הוא לא הזמן, החומר וחוקי הטבע, אלא הם תולדה של האל, אותה הוויה בלתי נתפסת, אֶןֶן אינסופי שמגביר את היראה הדתית, התובנה והידיעה שלא מדובר בכאוס מכניסטי, זמן שרירותי מכלה כל, אלא בסדר קוסמי מטאפיזי, שמתחשב בחיים, ולא רק מתעמר בהם.

אפשר גם לטעון, מבלי להפליג בהשערות שלא ניתנות לאישוש על מקור משותף, שדמיון זה, בין שתי התפיסות הרחוקות כל כך זמנית, גיאוגרפית ותרבותית, הוא עוד סימן שסך החשיבה האנושית, הדמיון, כוחות היצירה והתובנות דומים מאד, חוצים הבדלים שעל פניהם הם גדולים מאד, ונראה שגם מחזוריות זמן היא חלק מהותי מנסיון כלל אנושי לתת מענה לסוגיות יסוד אנושיות שמפעמות בראש של כל אדם חושב. ■

הערות

הטקסטים המובאים כאן כציטוט, שבמקורם אינם עברית, הם תרגום חופשי שלי (א.ר.), כך גם ההבהרות (בסוגריים מרובעות) בתוך טקסט המובא כציטוט.

- 1 מאנו הוא חכם-שליט שמימי, השולט בעולם, האב הקדמון של המין האנושי בכל התערורות העולם לאחר קאלפה
- 2 עקרון היחסיות הקבלי: ראו למשל ג. שלום בספרו פרקי יסוד בהבנת הקבלה וסמליה
- 3 בתפיסה הימי-בינמית היהודית (למשל, בספר הזוהר ובמורה נבוכים של הרמב"ם), העולם מוקף בכדורים/גלגלים, שהם מניעים את העולם.